

УДК 791.6

Анастасія Тормахова

к. філос. н.,

асистент кафедри етики, естетики та культурології

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

СПЕЦИФІКА ВЗАЄМОДІЇ КУЛЬТУРНИХ ІНСТИТУТІВ І ПРОЄКТІВ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ПРОСТОРІ

Анастасія Тормахова. Специфика взаимодействия культурных институтов и проектов в современном украинском пространстве

В статье обозначена специфика взаимодействия культурных институтов и проектов в современном украинском пространстве. Интенсификация культурной жизни возможна только при условии развития, совершенствования институтов путем внедрения актуальных проектов, объединяющих воспитательную, эстетическую и развлекательную функции.

Ключевые слова: культурный проект, культурный институт, музей, культура.

У сучасному соціокультурному просторі можна спостерігати низку різноманітних проєктів та ініціатив. Навіть сталі культурні інститути, які мають довгу традицію свого існування і зазвичай обмежували діяльність репрезентацією наявного культурного продукту, почали приходити до потреби залучення проєктного принципу, з метою підвищення інтересу з боку потенційної споживацької аудиторії. Основою для діяльності в сфері культури стає проєктний принцип організації мистецьких, соціальних, культурних та інших подій. Різноманітні культурні проєкти, кожний з яких має чітко окреслену мету та зорієнтований на конкретну споживацьку аудиторію, становлять основу сучасної полістилістичної і багатопланової культури.

Метою статті є аналіз специфіки взаємодії культурних проєктів і культурних інститутів в українському соціокультурному просторі початку ХХІ ст.

Дослідження функціонування культурних проєктів є досить новою сферою для культурологічного комплексу дисциплін, що зумовлене відсутністю комплексних уявлень щодо їх специфіки та взаємодії з культурними інститутами. Проте можна виокремити напрацювання в сфері event-менеджменту, які належать представникам західноєвропейської, вітчизняної та ро-

сійської культурологічної думки, серед яких можна згадати таких авторів, як Г. Аванесов, С. Герасимов, Т. Лохіна, І. Петрова, Г. Тульчинський. Специфіка діяльності сучасних різноманітних культурних інститутів розглядається в працях таких дослідників, як М. Пахтер і Ч. Лендрі. Аналізу музейної діяльності присвячено праці Ю. Комлева, М. Найдорфа.

Специфічною ознакою сучасної сфери культури є зміна значення сталих «класичних» інститутів. Як зазначають М. Пахтер і Ч. Лендрі у праці «Культура на роздоріжжі. Культура і культурні інститути в ХХІ ст.», усе менш цікавою і вигідною є діяльність традиційних культурних інститутів, сутністю яких є виключно просвітницька мета, натомість посилюється розважальна функція. В останній час постає питання про включення до переліку культурних інститутів тих структур, що становлять складову частину сучасної інфраструктури розваг (клуби, розважальні центри і т.п.). Поява проектів стає неодмінним атрибутом соціокультурної сфери. Можна погодитись з ідеєю М. Пахтера та Ч. Лендрі, які поділяють усю сукупність культури на такі шари: авангардна, популярна, інструментальна та традиційна культура. Якщо поділ на авангардну та масову культуру став уже традиційним серед культурологічних антиномій, то таке визначення, як «інструментальна» культура, потребує певного пояснення. В розумінні авторів інструментальність культури можлива, коли цінність культури полягає у здатності слугувати засобом для реалізації різноманітних політичних стратегій, соціальних проблем і завдань: «...в ХХ столітті виникло ще «інструментальне» розуміння культури, що однаково сприймається як правими, так і лівими, яке полягає в тому, що принципова цінність культури визначається її здатністю слугувати різноманітним політичним цілям і стратегіям, спрямованим на суспільний розвиток і розв'язання соціальних проблем»¹. Під культурою традиційною автори роботи розуміють культуру, що спрямована на просвітництво народних мас. Або ту, яку зараз доцільніше називати класичною. Багатоплановість і багат шаровість існуючих культур створюють складну та цікаву картину, що виникає в умовах домінування ринкової економіки, основою якої є принцип матеріального благополуччя. Принципово новий характер картини світу та зміна ціннісних орієнтацій сприяють виокремленню нових факторів, що характеризують розвиток культури.

Визначаючи особливості сучасності М. Пахтер і Ч. Лендрі наголошують на таких рисах: «розмивання меж, переосмислення культурної та індивідуальної самобутності, зміна соціальної бази влади, заперечення традицій, вихід на арену молоді, увага

¹ Пахтер М., Лендрі Ч. Культура на перепутьє. Культура и культурные институты в ХХІ веке / Пер. с англ. — М.: Классика-ХХІ, 2003. — С. 25.

до задоволення індивідуальних потреб, стрімкий розвиток процесу глобалізації та нових інформаційних технологій»¹.

Спробуємо розглянути специфіку взаємодії між культурними інститутами та проектами на прикладі музейної діяльності. Одним з культурних інститутів, що має досить значну історію свого існування, є музей. Ю. Комлев дає таке визначення музею: «Музей — соціальний інститут, який представляє собою стійкі форми організації спільної діяльності людей, що виконують соціально-значимі функції... Соціальний інститут постає як сукупність ролей і статусів, які призначені для задоволення певної соціальної потреби суспільства і сприяє вихованню цінностей смаків, освіти, діяльності і т.п. Це особливий ідентифікуючий і соціалізуючий засіб, яким кожна людина може користуватися, щоб отримати або зверити уявлення про свою належність до тої чи іншої системи цінностей культури, соціальної групи. Музей — місце впливу один на одного носіїв різних систем знань, ідеалів, цінностей, прагнень і, як наслідок, — отримання відчуття спільності з собі подібними, усвідомлення своєї індивідуальності та несхожості з іншими»².

Власне саме поняття «музей» спочатку використовувалось для позначення колекції мистецьких чи наукових предметів, а вже з XVIII ст. стало позначати також будівлю, де ці зібрання знаходяться. Слово «музей» походило від грецького *mouseion*, тобто «храм музи». Перший Мусейон, що був скоріше навчальним закладом, аніж музеєм (у сучасному розумінні цього слова) був заснований в Александрії Птолемеєм I у 290 році до н.е., він містив приміщення для житла, харчування, читання, бібліотеку, сади і т.п. Пройшовши досить тривалу еволюцію, музей сучасного типу, що носили публічний характер, виникли в XVIII ст. у європейських країнах. Так, у Лондоні виник Британський музей (1753), у Франції після революції був відкритий Лувр (1793). Згодом у музеях почали проводити наукову та освітню діяльність. Тривалий час, особливо в Радянському союзі, відвідування музеїв регламентувалось і стимулювалось культурною та освітньою політикою уряду. Дітлахів, школярів і студентів зобов'язували відвідувати музеї, в їх стінах часом відбувались культурно-мистецькі заходи, пов'язані з комуністичною пропагандою: посвячення у піонери, «жовтенята», комсомольці. Проте, після розпаду СРСР багато музейних закладів опинились під загрозою знищення, відчули недостатність фінансування з боку держави або, ймовірно, що є найгіршим, виявились позбавленими відвідувачів. Попри намагання підтримувати естетико-культурний рівень молодого населення, можна спостерігати захоплення індустрією розваг, яка ре-

¹ Пахтер М., Лэндри Ч. Культура на перепутье. Культура и культурные институты в XXI веке / Пер. с англ. — М.: Классика-XXI, 2003. — С. 27.

² Комлев Ю. Э. Музей как социально-культурный центр региона // Аналитика культурологии. — № 20. — 2011. — С. 1.

презентована нічними клубами, диско-барами, концерт-холоми. Причина духовної кризи постає не лише у багатоманітності розважальної сфери, але й у тих специфічних рисах, якими характеризується інформаційне суспільство з розгалуженим медіапростором — зростання ролі аудіовізуального, мультимедійного та експериментального мистецтва. Виникає нагальна потреба внутрішнього оновлення культурних інститутів, завдяки залученню цікавих проєктів, які стимулюватимуть інтерес до закладів культури, сприятимуть духовному зростанню нації та прилученню коштів, за рахунок яких можливе їх функціонування на належному рівні (заробітна платня, підтримка сховищ і фондів, ремонт, залучення нових експонатів).

Досить слушним є зауваження Ю. Комлева, який є не лише теоретиком, що спрямовує свій науковий інтерес на розвиток музейної справи, але і практиком, адже він є директором Оренбурзького обласного музею образотворчих мистецтв. Він вказує на те, що загальною тенденцією сучасних музеїв є розширення меж їх діяльності та залучення нових форм роботи. «В даних музеях розширились як традиційні форми роботи: нові сучасні виставки, експозиції, екскурсії, акції, масові заходи, так і нові форми роботи з дуже різноманітною аудиторією: музейна година, організація клубів, проведення салонних музейних вечорів, творчих зустрічей з цікавими людьми, розробка туристичних маршрутів»¹.

Абсолютно різними за цільовою аудиторією, масштабами, тривалістю проведення є проєкти, які стосуються різнопланових музейних установ. Проєкти можуть бути довготривалими та короткотривалими, орієнтованими на різну аудиторію (молодіжну, студентську, дитячу і т.п.), одноразовими, багаторазовими та циклічними. Проте фактично основою будь-якого проєкту має бути його інноваційний характер. Інновація у культурі є досить відносним поняттям, адже багато явищ виступають як інновація у конкретно-історичний проміжок часу або у даній місцевості. На думку У. Еко, повторення існують у будь-якій художній творчості у різних виглядах, як плагіат, цитування, пародія. Практично все мистецтво пов'язане з повторенням. Власне поняття «безумовної оригінальності — це поняття сучасне, що народилось у добу Романтизму»². Проте, певна хоч найменша частка інноваційності має міститись у проєктах.

Всесвітньовідомі музейні установи приходять до потреби створення віртуальних медійних «двійників». В якості прикладу можна згадати проєкти, здійснені за підтримки Google Cultural Institute: Art Project та World Wonders Project. У вірту-

¹ Комлев Ю.Э. Музей как социально-культурный центр региона // Аналитика культурологии. — №20. — 2011. — С. 3.

² Эко У. Инновация и повторение. Между эстетикой модерна и постмодерна / Умберто Эко // Философия эпохи постмодерна: Сборник переводов и рефератов; [пер. с фр: Э.Р.Усманова]. — Минск: Красико-принт, 1996. — С. 69.

альному просторі Art Project Академії культури Google об'єднано 40 000 цифрових копій візуальних артефактів, починаючи з живопису та закінчуючи фотографіями. В той час, як фізично мистецькі твори знаходяться у майже 250 культурних інституціях, через мережу Інтернет можна ознайомитися навіть з їх найменшими нюансами. Так, у віртуальному просторі представлені фонди Ермітажу, Національного музею Токіо, лондонської галереї Serpentine, нью-йоркського The Metropolitan Museum of Art та інші.

Широко представлена інформація про культурний інститут, розміщена у мережі Інтернет, стає не лише джерелом відомостей про заклад, але й часом значним стимулом для його відвідування в реальному житті. Досить перспективним напрямком, що впроваджується у музейних установах, є культурні проекти, які пов'язані з тим історичним тлом, витвори якого репрезентовані в експозиції. Так, у «класичному» Музеї мистецтва ім. Богдана і Варвари Ханенків на протязі місяця проводилась виставка «Музей-Couture. Історичний костюм у творах мистецтва та авторських реконструкціях», що поєднала театралізацію із залученням історичних персонажів, вбраних у строї XIV—XIX століть, коментовану церемонію вечірнього туалету королеви Єлизавети I Англійської, урочисту павану. Проведення подібних заходів надає можливість долучити до звичайної аудиторії відвідувачів (студенти навчальних закладів мистецького спрямування, школярі, пенсіонери), ще й представників середнього віку, для яких спроба уявити втілену картину життя попередніх століть крізь аспект практичний — тілесність та її візуальне оформлення, видається доцільнішим аніж так би мовити, — а-тематичне сприйняття мистецьких творів. Варто відмітити, що тенденція влаштовувати досить цікаві культурні проекти в музеях поступово стає спільною для різних країн.

Впровадження інших проектів, що є циклічними (відбуваються раз на рік) та невеликих за тривалістю проведення (2—3 дні), вимагають зовсім іншого підходу до оформлення. Індивідуальний підхід до організації простору зумовлений типом проекту, масштабом культурної програми та характером глядацької аудиторії. Так, наприклад, етнофестиваль «Країна мрій», що традиційно проходить уже 12 років, зосереджується на відкритому просторі, дозволяючи вмщувати велику кількість відвідувачів. Проте обрання тої чи тої локації має передбачати обмежування вільного доступу до неї для того, щоб здійснювати збір коштів за відвідування заходу. Крім цього організатори намагаються найчастіше використовувати ті культурні інститути, місце проведення в яких тематично пов'язане з програмою фестивалю. Це зумовило вибір таких скансенів (музеїв під відкритим небом), як Національний музей народної архітектури та побуту України «Пирогово», ку-

точок української природи, архітектури та побуту «Мамаєва Слобода». У меншій мірі тематично пов'язаним, але вдалішим було проведення у Печерському ландшафтному парку («Співочому полі») та у парку-пам'ятці садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Феофанії». При проведенні подібних культурних проєктів значне оновлення здійснюється завдяки вибору та комбінуванню виконавців і колективів, що належать до різних стильових напрямків. З одного боку, представлені виступи гуртів «Божичі», «Древо», «ДахаБраха», які займаються відтворенням автентичних зразків української обрядовості. Значно більша ж частина музичної програми фестивалю надається рок- і поп-виконавцям, насамперед гуртам «Воплі Відоплясова», «Бумбокс», ТНМК, ONUKA, «Мотор'ролла — Чумаки», «Піккардійська Терція». Важливою частиною подібних фестивалів є не лише музичний компонент, а й інші атрибути українського національного етнопростору — одяг, прикраси, національна кухня — все те, що є складниками етнокультури. Сам організатор Олег Скрипка неодноразово зазначав, що «Країна Мрій» ніколи не була комерційним проєктом і завжди буде робити свій внесок у розвиток української культури та зростання іміджу України на міжнародній арені.

Існує ряд культурних проєктів, новаторство яких зумовлене досить нетрадиційним і неординарним поєднанням культурної інституції, в якій відбувається мистецька подія, та власне її змістовною сутністю. В якості прикладу може слугувати цикл «Архітектура голосу», започаткований музичним агентством «Ухо», в якому було представлено творчість різноманітних композиторів (від доби Відродження до сучасних українських творців авангардного спрямування) у незвичних місцях, у виконанні одного колективу. В єдиному циклічному проєкті (щомісяця відбувався новий концерт) було поєднано Кирилівську церкву, басейн «Олімп», планетарій та ін. Відбувається освоєння міського простору, який проявляє себе у незвичних іпостасях. Такий підхід є інноваційним для українського соціокультурного простору, проте вже став «традицією» у Західній Європі. У рамках Міжнародного музичного фестивалю «Празька весна» один з концертів проходив у Національному технічному музеї, де посеред експонатів виступив колектив Agon Orchestra під керівництвом Петра Кофроня. Англійський гурт Jamiroquai в 2007-ому році відіграв концерт на борту Боїнга 757, що летів з Мюнхена в Афіни, в рамках рекламної компанії Sony Ericsson. У цьому ж році Майк Петерс з групи The Alarm виступив у базовому таборі Евересту, щоб зібрати кошти для хворих на лейкемію. Зазвичай «незвичні» місця проведення привертають більшу увагу з боку ЗМІ, що сприяє збільшенню потенційної аудиторії.

Існування культурних проєктів, як ми вже зазначали, пов'язано з рядом культурних інститутів. Гарною традицією, що

знайшла своє втілення і в українському соціокультурному просторі, стало функціонування різних площадок, «вільних просторів», у стінах яких відбувається велика кількість проєктів, як, наприклад, у Національному культурно-мистецькому та музейному комплексі «Мистецький Арсенал». У його межах проходять флешмоби, ярмарки, виставки, презентації, концерти. Досить велика площа Мистецького Арсеналу кожного разу «переформатовується» під конкретний проєкт. Існують також проєктні ініціативи, що мають не мінливий, а постійний характер і пов'язані з традиціями конкретного культурного інституту. Так, у Літературно-меморіальному музеї М. Булгакова вже протягом тривалого періоду проходять різноманітні камерні проєкти, такі як концерти невеликих виконавських складів, міні-балети, перформанси, презентації, лекції, літературно-поетичні вечори, що пов'язані не лише з творчістю М. Булгакова, а й сучасних літераторів, драматургів, композиторів. Подібний «відкритий» простір, у якому об'єднуються культурні інститути (музеї, концертні зали, бібліотеки) та культурні проєкти, має великий культуротворчий потенціал, що сприяє зростанню зацікавленості як культурним надбанням давнини, так і мистецькими відкриттями сьогодення.

З функціонуванням культурних проєктів пов'язана потреба у вихованні експертів соціокультурної сфери, які б могли виступити менеджерами з організації подібних ініціатив, а також входити у різноманітні комісії міністерств та інших закладів культури. В останні десятиліття в науковій думці можна спостерігати зростання інтересу до проблем практичної культурології. Велика кількість наукових розробок стосується дослідження всіх сфер людського життя, які до цього часу знаходились поза інтересом дослідників: одяг, їжа, звичаї та ін. Досить довгий час культурологія сконцентровувала свою увагу лише на загальних тенденціях розвитку культур, змін етносів та особливостей цивілізаційних процесів. Проте, розмежування теорії та практики почало призводити до того, що сучасна молодь почала сприймати теоретичну сферу як ту, що відірвана від життя та не має практичного значення. Подібна позиція має бути змінена, що й можна спостерігати з появою візуального повороту, який змінив предмет сучасних досліджень.

Попри те, що своєрідною ознакою сучасного культурного простору є спрямованість на економічну обґрунтованість доцільності здійснення будь-яких культурних ініціатив, в останні роки можна спостерігати підвищення ролі культурних проєктів як засобу активізації та відродження традиційних інститутів. Можна зазначити, що культурні проєкти поступово стають основою розвитку культурного життя українського суспільства початку XXI століття.

Anastasiya Tormakhova, PhD in Philosophy, assistant at Ethics, Aesthetics and Culturology Department of the Philosophical faculty of the Kyiv National University named after Taras Shevchenko.

THE SPECIFICITY OF THE INTERACTION BETWEEN CULTURAL INSTITUTIONS AND PROJECTS IN THE UKRAINIAN SPACE

In today's sociocultural space a growth in number of different projects and initiatives can be observed. Even cultural institutions that have a long tradition of existence and activity and are usually limited to representation of existing cultural products started coming to the principle of project needs involvement, in order to increase interest from potential consumer audience. The basis for the activities of the cultural projects is organizing of artistic, social, cultural and other events. A variety of cultural projects form the basis of modern multifaceted culture.

Specific feature of contemporary cultural sphere is the constant change of the "classical" institutions. All less interesting and profitable activities are traditionally of the responsibility of cultural institutions, the essence of which is exclusively educational purpose, while enhanced entertainment functions. Let us consider the specificity of the interaction between cultural institutions and projects on an example of museum activities. One of the cultural institutions that has a considerable history of its existence is a museum. A completely different target audience, scope, duration of projects is related to diverse museum institutions. Projects can be long-term and short-term, targeted at different audiences (youth, student, child, etc.), disposable, and reusable, and cyclical. But in fact, the foundation of any project must be innovative. Innovation in culture is rather relative concept, because many phenomena appear as innovation in specific historical period or in the area.

The existence of cultural projects is due to a number of cultural institutions. A good tradition embodied in the Ukrainian sociocultural space was of the various areas, "free spaces" in the walls of which are filled with a large number of projects, such as the National cultural and art and museum complex "Art Arsenal". Such an "open" space in which cultural institutions (museums, concert halls, libraries) and cultural projects are united has great potential in the culture that promotes interest to ancient cultural heritage and artistic discoveries of today.

With the operation of cultural projects linked to the need for education experts of socio-cultural sphere, which could act managers of such initiatives and included in various commissions of ministries and other cultural institutions. In recent decades, scientific thought can be seen as of growing interest in the practical problems of cultural studies.

Although the distinctive feature of contemporary cultural space is a focus on the economic feasibility of the implementation of the reasonableness of any cultural initiatives, in recent years increasing role of cultural projects as a means of strengthening and revival of traditional institutions can be seen. It may be noted that cultural projects are gradually becoming the foundation of the cultural life of Ukrainian society in the beginning of the XXI century.

Key words: cultural project, a cultural institution, museum and culture.

References

1. Eco U. *Innovation and Repetition: Between. Modern and Post-Modern Aesthetics* [Russian edition: Jeko U. Innovacija i povtorenje. Mezhdju jestetikoju moderna i postmoderna at Filosofija jepohi postmoderna: Sbornik perevodov i referatov; [transl. Je. R. Usmanova]. — Minsk: Krasiko-print, 1996. — p. 69.]
2. Komlev Yu.E. *Muzey kak sotsialno-kulturnyy tseentr regiona* [Museum as a social and cultural center of the region] // *Analitika kulturologii*, №20. — 2011. — p. 3. [in Russian]
3. Pachter M., Landry Ch. *Culture at the Crossroads: Culture and Cultural Institutions at the Beginning of the 21st Century* [Russian edition: Pahter M., Lendri Ch. Kultura na perepute. Kultura i kulturnyie institutyi v XXI veke. Per. s angl. — M.: Klassika-XXI, 2003. — p. 27].

Стаття надійшла 02.11.2015